

muinais- tutkija

4/1993



SUOMEN ARKEOLOGINEN SEURA RY

S I S Ä L L Y S

Kokousmuistio	1
Suomen arkeologisen seuran toimintasuunnitelma vuodelle 1994	2
Miltä tuntuu olla vanha pieru (Petri Halinen)	3
Roomalaisaikaista raudanvalmistusta Pohjois- Saksassa (Jouko Pukkila)	8
Muinaisjäännösten nimistä (Anna-Liisa Hirviluoto) .	11
Museoviraston esihistorian pääluettelo uudistuu....	18
Museoviraston arkeologian osaston tutkijoiden aluejako	20
Tieteellisen keskustelun tasosta (Eeva-Liisa ja Hans-Peter Schulz).....	21
Kirjallisuutta	22
Saksittua.....	23

Kokousmuistio

Suomen arkeologisen seuran sääntömääräinen vaalikokous pidettiin Helsingin yliopiston arkeologian laitoksella 25.11.1993. Seuran puheenjohtaja Anne Vikkula avasi kokouksen, todeten sen lailliseksi ja päätösvaltaiseksi. Vaalikokouksen puheenjohtajaksi läsnäolevat 16 seuran jäsentä valitsivat Markku Mäkivuotin ja sihteeriksi Eeva-Liisa Schulzin. Pöytäkirjantarkastajiksi valittiin Petri Halinen ja Matti Huurre, jotka toimivat myös tarvittaessa ääntenlaskijoina.

Seuran hallituksen puheenjohtajaksi vuodeksi 1994 valittiin edelleen Anne Vikkula. Hallituksen jäsenistä erovuorossa olivat Ari Siiriäinen ja Ulla Lähdesmäki. Ulla pyysi eroa ja ehdotti tilalleen Sirkku Pihlmania, joten Ari Siiriäinen ja Sirkku Pihlaman valittiin hallitukseen seuraavaksi kaksivutiskaudeksi. Seuran tilintarkastajiksi valittiin Leena Hiltula ja Leena Söyrinki-Harmo, varalle Tuula Heikkurinen Montell ja Jyri Saukkonen.

Hyväksyttiin myös yhdistyksen toimintasuunnitelma. Sitä edelsi keskustelu, jossa Anne Vikkula ensin selvitti pitkään vireillä ollutta sääntömuutosohanketta. Siihen on syytä mm. tilintarkastajien valintaa, kevät- ja syyskokousten sääntömääräisyyttä sekä seuran ruotsinkielisen nimen tarvetta koskevien asioiden osalta. Petri Halisen aloitteesta puhuttiin myös seuran vaisusta hallituksesta. Pitkässä keskustelussa toivottiin mm. jäsenistön aktivoituvan ja osallistuvan enemmän seuran kokouksiin, esittämään ideoitaan ja ajatuksiaan enemmän vaikkapa Muinaistutkijan sivuilla. Myös kevätretken tutustumiskohteista toivottiin ehdotuksia.

Päätettiin, että liittymis- ja jäsenmaksut ovat edelleen 50 mk sekä hyväksyttiin seuran talousarvio vuodelle 1994.

Seuran uusiksi jäseniksi hyväksyttiin FK Jouko Pukkila, FK Minna Sartes, FK Leena Koivisto, FK Taisto Karjalainen ja MA Hans-Peter Schulz.

Kokousasioiden jälkeen keskusteltiin vapaasti mm. Voipaalan taidekeskuksen ja Rapolan alueelle suunnitteilla olevasta ympäristökulttuurin instituutista ja sen järjestämästä valistustoiminnasta, seminaareista, retkistä ynnä muusta sekä puhuttiin muinaisjäännösten alueellisista julkaisuhankkeista.

Kokouksen jälkeen nautittiin tarjoilusta ja katseltiin seuran puheenjohtaja Anne Vikkulaa selityksin ja kommentein höystämiä Australianmatkan dioja.



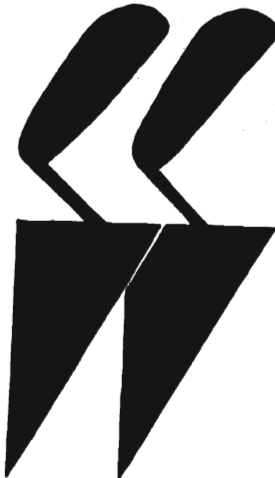
SUOMEN ARKEOLOGINEN SEURA ry

TOIMINTASUUNNITELMA VUODELLE 1994

Suomen arkeologinen seura ry. järjestää vuonna 1994 sääntömääräisten vuosi- ja vaalikokousten lisäksi sääntömääräiset kevät- ja syyskokoukset. Vuosikokous järjestetään 12.2.1994. Kokouksen tarkka aika, pitopaikka ja sääntömääräisten asioiden lisäksi käsiteltävä aihe päätetään myöhemmin. Kevätkokous pidetään huhtikuussa tehtävän retken yhteydessä. Syyskokous pyritään järjestämään teemapäivän muodossa. Vaalikokous on marraskuussa.

Julkaisutoimintaa jatketaan muuten vakiintuneella tavalla, mutta Fennoscandia archaeologicaa toimitetaan kaksi numeroa (XI ja XII), joista toinen sisältää Savonlinnan Arkeologian päivien 1993 esitelmät. Sen julkaisemisessa avustaa Tuija Kirkinen sarjan toimittajaa Jussi-Pekka Taavitsaista. Muinaistutkijaa julkaistaan neljä numeroa, ja sen päätoimittajana jatkaa Lauri Pohjakallio.

Suomen arkeologisen seuran muusta toiminnasta on mainittava ainakin sääntömuutosten aikaansaaminen vuoden 1994 aikana.





MILTÄ TUNTOU OLLA VANHA PIERU

Pierun ominaisuuksiin kuuluu hengissä pysyminen. Vanha pieru tietää haihtuvansa vähitellen ja yrittää siksi pysytellä hengissä pitkään. Uusi on elämänsä voimassa, eikä sen tarvitse miettiä henkiin jäämisen edellytyksiä. Haihtumattomuus on lopulta molempien tavoite.

Eloonjäämisoppien keskeisimmät piirteet ovat voimien säästäminen tulevaisuutta varten ja mahdollisten uusien voimavarojen hankkiminen - myös tulevaisuutta varten. Molemmat tähtäävät elämän ylläpitämiseen ja sen pitkittämiseen - sisällöllä ei ole väliä.

Jos tapahtuu luonnollista tuuletusta, ei pieru voi sille mitään, koska sillä ei ole vapaassa tilassa mahdollisuutta estää itsensä lieventymistä ja siten elämänsä valumista näkymättömiin. On mahdollista sulkeutua ilmatiiviiseen tilaan, jossa tuuletusmahdollisuudet on eliminoitu mahdollisimman perusteellisesti. Täältä vanha pieru voi silloin tällöin tarpeen mukaan muistuttaa olemassalostaan vapaana leijuvia uusia pieruja pienentämällä niiden elin-tilaa tai tarjoamalla tuulelle tilaa haihduttaa kaikki maailman ääriin. Yksi mahdollisuus on tuottaa uusia pieruja markkinoille tarpeellisin väliajoin, jotta vanhat uudet pierut menettävät hohdokkuuttaan ja kun vanhoja uusia pieruja haihtuu, oma elämä tuntuu pidemmältä. Itsensä harhauttaminen on yksi elämän ehto.

Ulkopuolisesta pierujen kirjo on rikkaus. Uudet pierut tuovat uuden tuoksun, joka saa ravintonsa nautituista aterioista. Eilen sisäfilettä, tänään hernekeittoa, huomenna ties mitä - jos yleensä mitään.

Uusien pierujen ominaishaju, myös elämän pituus - hajun pistävyys tai voimakkuus - on siis riippuvainen pierun tuottajan olotilasta ja resursseista. Pierua ei synny ilman ravintoa. Taannuttava yhteiskunta tappaa myös pierunsa. Toisaalta tyhjästä vatsasta syntyy helpommin uusia pieruja, vaikka niiden elämänyky ei olisikaan riittävän voimakas kohtaamaan elämän voimakkaita tuulia.

Mitä tästä opimme. Ainakin sen, että jokainen ala on riippuvainen

kaikista alalla toimivista. Kenenkään gloria ei elä ilman vertailukohdetta. Aloittekykyisten uusien ihmisten toiminta rikastuttaa kenttää ja näyttää vanhojen paikan. Jos uusia tuulia tukahdutaan, seurauksena on elämän väljähtyminen ja olemassaolon oikeutuksen katoaminen. Tämä koskee myös instituutioita, jotka kaihtavat toimintaa, pysyttelevät vanhoissa totutuissa uomissa. Instituution ei pidä olla juna, joka tietää seuraavan aseman tarkan sijainnin, saapumisajankohdan ja matkan jatkosuunnitelmat mahdollisesti useiksi vuosiksi eteenpäin. Pikemminkin sen on oltava sellainen, jonka kulkua eivät ohjaa vuodesta toiseen muuttumattomina pysyvät suunnitelmat.

Instituutiot ovat jäsentensä näköisiä. Jos minä olen Arkeologisen seuran näköinen (muut arkeologiset instituutiot älkööt hymistelekö), olen siitä erittäin pahoillani. Toivon, että seuran perustamisen ideat (mitkä ne sitten olivatkaan), Suomen arkeologisen tason nostaminen (kuvittelen sen olevan tämän), nousee jälleen johdotehdeksi seurakunnan keskuudessa ja toiminta suuntautuisi uudelleen tätä kohti. Ja toivon myös, että aloitamme tässä lehdessä keskustelun siitä, mihin suuntaan seuran toimintaa ja omaa toimintaamme tulisi kehittää. Olo tuntuu muutenkin liikaa vanhalta pierulta, ettei sitä enää kauaa kestä. Voi olla, että se on vain henkilökohtainen ongelma, mutta uskon tuuletuksen auttavan jokaista. Joka tapauksessa se virkistää.

Jos keskustelu on vaikeaa paperilla, pitäisi sen olevan helpompaa ilman sitä. Tästä syystä toivon Seuran järjestävän pienimuotisia arkeologian ympärille keskittyneitä tapaamisia Helsingissä, Turussa, Oulussa tai missä tahansa. Niiden ei tarvitse olla suurta järjestelyorganisaatiota vaativia, eikä joka paikkakunnalta tarvitse tulla joka tapaamiseen kaikkien. Riittää, että kunkin paikkakunnan omat voimat järjestävät keskustelutilaisuuksia, esitelmättilaisuuksia, saunailtoja, teekutsuja, mitä tahansa, joka kokoaa useamman arkeologin yhteen puhumaan asiasta tai sen vierestä.



Petri Halinen

ROOMALAISAIKAISTA RAUDANVALMISTUSTA POHJOIS-SAKSASSA

Allekirjoittanut osallistui raudanvalmistuspaikan arkeologisiin tutkimuksiin Saksassa Pohjois-Friisinmaalla Joldelundissa elo- ja syyskuussa 1993. Tarkemmin määriteltynä Joldelund sijaitsee n. 25 km Pohjanmeren rannasta ja viitisenkymmentä kilometriä Tanskan rajasta. Paikalla tutkittiin roomalaisaikaan ajoittuvaa kylää, jolla oli runsaasti merkkejä raudanvalmistuksesta ja raudan jatkokäsittelystä. Lisäksi tutkimusten yhteydessä todettiin jälkiä keskiaikaisesta ja nuoremasta asutuksesta. Sen sijaan jäi selvittämättä, miksi rautakautisesta kerrostumasta löytyi satunnaisesti pii-iskoksia ja hiottujen kivesineiden paloja. Luultavaa on, että rautakautisen asuinpaikan alla oli vielä mesoliittinen tai paleoliittinen asutuskerros.

Koska kysymyksessä oli tutkimuskaivaus, jolla tutkittiin raudanvalmistusta, jätettiin mahdollinen vanhempi kerros ehkä odottamaan kivikauteen kohdistuvia tutkimuskaivauksia. Joldelundin maaperä oli hienoa lentohiekkaa, jota oli kertynyt rauta- ja keskiaikaistenkin kerrostumien väliin paikoin puolikin metriä, joten arvattavasti kivikautinen asuinpaikka säilyi melkoisen koskemattomana. Jossain määrin kyllä ihmettelin sitä, ettei mahdollisen kivikautisen kerrostuman olemassaoloa pyritty lainkaan varmistamaan.

Kaivaukset toteutettiin Kielin yliopiston arkeologian oppiaineen johdolla ja Volkswagen-säätiön tuella. Niiden kahdeksan viikon aikana, jotka olin Saksassa, kaivauksilla työskenteli meidän kahden suomalaisen lisäksi saksalaisia, puolalaisia, englantilaisia ja tanskalaisia opiskelijoita sekä joitakin työllistettyjä, yhteensä parikymmentä henkilöä.

HAVAINTOJA KOHTEESTA JA KAIVAUSMENETELMISTÄ

Joldelundista on peltotöissä viiden viimeisen vuosikymmenen aikana löytynyt useita rautakuonakeskittyymiä, jotka ovat peräisin esihistoriallisesta raudantuotannosta. Keramiikan perusteella paikka on ajoitettu 4. vuosisadan jälkimmäiselle ja 5. vuosisadan ensimmäiselle puoliskolle.

Vuodesta 1990 alkaen on kohteessa työskennellyt arkeologien, geofysikkojen, arkeometallurgien ja botanikkojen ryhmä. Kaivaukset lopetettiin tänä kesänä. Tutkimuksissa on löydetty rakennusten jäännöksiä, liesiä, raudanvalmistusuuneja, pajoja, ahjoja ja muita, tarkemmin määrittelemättömiä jäännöksiä. Löydöstö koostui keramiikasta, palaneesta savesta, kuonasta ym. massatarvarasta, mutta esimerkiksi ainuttakaan metalliesinettä ei neljän kesän kaivauksissa löydetty. Uunit ovat ns.

kuonakuopallista tyyppiä, jossa kuona valui uunin alle kaivettuun kuoppaan. Siten yhden uunin jäännökset olivat pienellä alalla. Uunit sijaitsivat yksittäin tai 5-11 jäännöksen ryhmissä ilman mitään säännöllistä järjestystä. Kaivettuja uuneja on kertynyt neljän tutkimusvuoden aikana parisensataa, mutta geofysikaalisten tutkimusten mukaan on vähintään kaksinkertainen määrä vielä odottamassa kaivajaansa. Geofysikaalisten mittausten tulosta voinee pitää suhteellisen luotettavana, sillä samalta alueelta tehdyt mittaukset ja myöhempien kaivausten tulokset olivat hyvin samansuuntaiset.

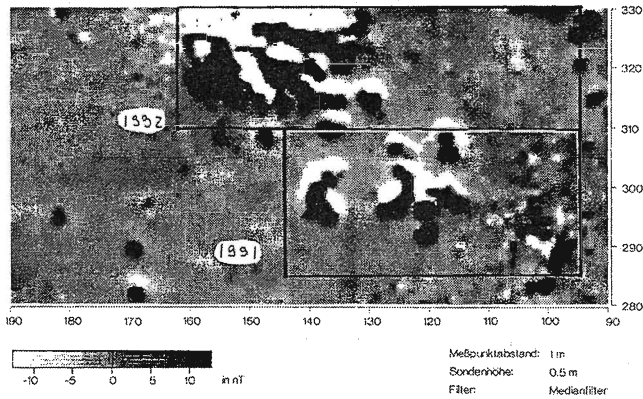


Abb. 3 Ergebnis der geophysikalischen Messung im Bereich der Grabungslächen 1991 und 1992.

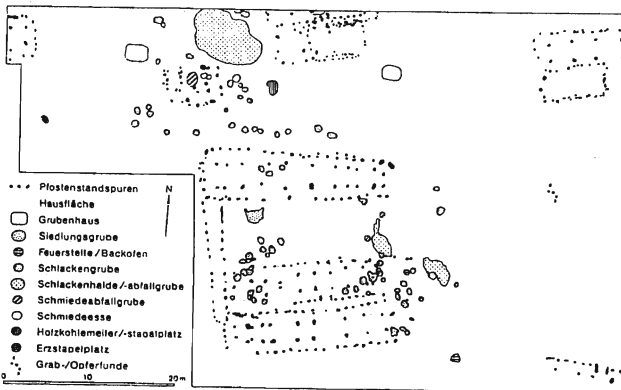


Abb. 4 Plan der Ausgrabungsläche von 1991 und 1992 (Abb. 2 Fdst. C; aus: Alter Bergbau in Deutschland, Archäologie in Deutschland, Sonderheft 1993).

Maa poistettiin rautakautisen kerrostuman pintaan asti koneellisesti ja tämän jälkeen kaivausalue puhdistettiin lapiolla. Joldelundin maaperä oli vaaleaa hienojakoista hiekkaa, jossa anomaliat erottuivat melko hyvin. Sen jälkeen alueesta tehtiin pantografilla yleiskartta, johon havaitut anomaliat merkittiin. Ne kaivettiin puolikkaina, yleensä halkaisusuunta oli kohti valokuvaussuuntaa, mutta toisinaan rakenteen näkyvä muoto ratkaisi kaivaussuunnan. Jos rakenne todettiin esihistorialliseksi, sen profiili piirrettiin ja se jätettiin yleiskarttaan. Jos sen sijaan kyseessä oli esimerkiksi puunjuuren jälki tms., se poistettiin yleiskartasta. Samoin, jos kaivauksen kuluessa todettiin uusia rakenteita, ne lisättiin yleiskarttaan. Dokumentoinnin jälkeen rakenteiden toinenkin puoli kaivettiin pois lukuunottamatta raudanvalmistusuuneja. Ne jätettiin odottamaan myöhempiä mahdollisia jatkotutkimuksia varten. Paikoin käytettiin tasokaivausta tai kaivettiin luonnollisissa kerroksissa.

Normaalisti siis vain rakenteen pintataso tuli dokumentoitua ja sekin yleiskarttaan (mk 1:50), erityisrakenteista (esim. ahjot, pelot) sen sijaan tehtiin tasokartta (mk 1:10) joskus parinkin sentin välein. Myös profiilit piirrettiin pantografilla, sikäli kuin piirrettiin, sillä kaivausjohtaja päätteli, missä profiilissa näkyi jotain piirtämisen arvoista.

RAUDANVALMISTUSUNIT

Unit olivat kuonakuopallista tyyppiä (engl. slag-pit furnace), jossa kuona valui uuninalaiseen kuoppaan ja jäi sinne. Paikoin kuitenkin maaperä lienee ollut ortmaan takia liian kovaa ja turhien kuoppien kaivamista on vältetty. Tällöin samaa kuoppaa käytettiin useammin, eli kuona poistettiin ja koottiin kasaksi. Tällaisia isoja kuonakasoja todettiin pari kappaletta ja niistä löytyi raudanvalmistuskuonan ohella myös pajakuonaa. Kuopista löytynyt savi oli peräisin maanpäällisestä tornista, joka oli joutunut kuoppaan valmistusprosessin lopulla, kun torni hajoitettiin raudan poistamiseksi. Selviä viitteitä uunien ilmanottojärjestelmästä ei ole löydetty, mutta kaivausten johtaja Hauke Jöns arveli, että mahdollisesti on käytetty luontaista ilmavetoa.

Löydetty kuona lajiteltiin ulkonäön perusteella, hiili ja palanut savi punnittiin, muut mahdolliset löydöt, kuten keramiikka otettiin talteen. Hiili säilytettiin ajoittamista varten, mutta kuona ja savi heitettiin pois punnitsemisen jälkeen.

PASUTUSPAIKAT

Paitsi uuneja, alueella oli tutkittu joitakin suomalaisin pasutuspaikkoja. Pasutus on esihistoriallisessa raudanvalmistuksessa tarpeellinen menetelmä, jossa suomalaisia poltetaan nuotiolla ja siten poistetaan sen kiderakenteeseen sitoutunut vesi ja erilaiset orgaaniset ainekset. Pasutusvaiheessa malmi myös jo hieman rikastuu ja sen väri muuttuu punertavaksi. Joldelundissa on tutkittu pasutettua malmia sisältäneitä kuopanteita, joista osa on ilmeisesti ollut kaatuneiden puiden juurakoita. Osassa pasutuskuoppia maa olikin selvästi punertavaa ja luultavasti lähistöltä löydetty suomalmi kuljetettiin asuinpaikalle pasutettavaksi.

HIILIMIILUT

Alueella on todettu ainakin yksi, mahdollisesti kaksi hiilimiilua. Ne olivat epämääräisiä hiilimaaläikkiiä, joista selkeämpi oli vain pari senttiä paksu, pyöreä ja halkaisijaltaan noin pari metriä.

PAJAT

Joldelundissa on kaivausten kuluessa tutkittu pari kolme pajaa joko kokonaan tai osittain. Yleisimmin pajajäännökset sijaitsivat sisällä rakennuksessa ja ne käsittivät paitsi maanpinnan tasolla sijaitsevan varsinaisen ahjon ja siihen liittyvän jätekuopan, josta löytyi mm. kuonaa, palanutta savea ja keramiikkaa. Ainakin kerran näiden välissä todettiin myös mahdollisen alasinkiven paikka. Osa ahjoista on mahdollisesti sijainnut taivasalla. Parin pajan läheisyydessä sijaitsi sijaitsi isoja kuonakasoja, jotka sisälsivät pajakuonaa, savea, ahjovuorausta, keramiikkaa ja pelkistyskuonaa.

Ahjojen kaivaminen oli tarkempaa puhaa kuin muiden rakenteiden; nekin kaivettiin puolikkaina, mutta tasokarttoja piirrettiin parin sentin välein. Tutkimuksen loppuksi piirrettiin profiili. Kunkin kerroksen maa seulottiin ja seulaverkolle jäänyt aines huuhdeltiin vedellä ns. pajahilseen löytämiseksi, joka viimeistään osoitti kyseessä olevan ahjon.

KUONA

Löydetty kuona lajiteltiin ulkonäön perusteella ryhmiin, joiden paino mitattiin ja sen jälkeen heitettiin pois. Myöhemmin kyllä yksi kemisti kävi valikoimassa joitain paloja

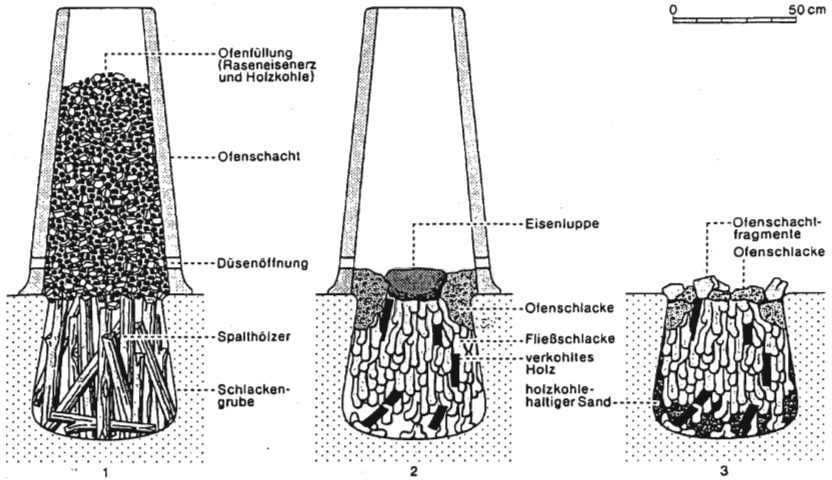


Abb. 46 Rekonstruktion eines Rennfeuerofens (BACKER u. a. 1992, Abb. 18).

(1) Rennfeuerofen vor dem Betrieb. (2) Rennfeuerofen nach Beendigung des Verhüttungsprozesses. (3) Überrest eines Rennfeuerofens nach der Entnahme der Luppe (Schlackengrube).

tarkempiin analyysiin. Uunien puolikkaissa oli kuonaa paristakymmenestä kilosta kuuteen kymmeneen kiloon asti.

Kuonatyypin sijainti pelkistysuuneissa oli pystytty määrittämään. Ensinnäkin uunin keskelle, maanpinnan ja ilmavirran tasolle syntyi rauta, jota ympäröi joka puolelta *luppenschlacke*. Kun se rikottiin, yläosa levisi eripuolille uunia ja alaosa saattoi jäädä paikoilleen koverankuperana kakkuna. Samalla tasolla edellisen kanssa, mutta uunin reunoja kiertäen tai ilma-aukkojen kohdalle syntyi *ofen-* eli *kompaktschlacke* (kompaktikuona), joka paikoin paloi kiinni savivuoraukseen. Selvästi eniten syntyi *flieschenschlacke*a (valunut kuona), joka virtasi kuopan pohjalle. Jos esimerkiksi viimeksi mainittua löytyi uunin puolikkaasta 20-30 kiloa, niin molempia muita kuonatyyppejä oli ehkä viisi kiloa kumpaakin. Kuulemieni arvioiden mukaan 2 - 2,5 rautakilon tuottamisessa syntyi reilu parisenkymmentä kiloa kuonaa.

Muita kuonatyyppjejä oli mm. *kalottenförmige schlacken* eli kalotinmuotoinen kuona, jolla tarkoitettiin pajakuonaa. Todellisuudessa kyseessä oli kuitenkin syntyneen raakaraudan puhdistusvaiheessa syntynyt puhdistuskuona eikä varsinaisten esineiden takomisessa syntynyt kuona. Kuona muistutti hyvin paljon *luppenschlackea* ja näiden kahden erottaminen toisistaan olikin silmämääräisesti melko hankalaa. Kemiallisesti se kuitenkin onnistui.

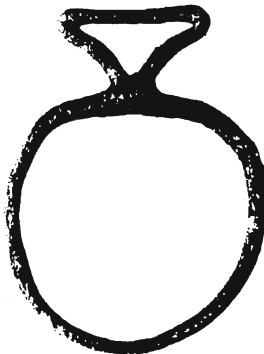
Kuonien väri ja rakenne ryhmien sisällä vaihteli melkoisesti, mikä johtui malmin erilaisista mineraaleista ja muodostuneen kaasun määrä kuonan ollessa sulaa.

MITÄ MATKASTA JÄI KÄTEEN?

Matka oli kaiken kaikkiaan mukava ja avartava kokemus, vaikka sitä ensin aristelinkin puuttuvan saksankielen taidon takia. Kun kielitaitoinen kollega kuitenkin löytyi matkakumppaniksi, ongelma kutakuinkin katosi. Sitä paitsi englannilla pärjäsikin kaivauksilla, mutta siviilielämä vaati saksaa tai elekieltä. Lisäksi oli mielenkiintoista tavata arkeologeja eri puolilta Eurooppaa, vaikka aivan paikkaansa ei pitänyt se ennakkotieto, että paikalla olisi työskennellyt raudanvalmistukseen perehtyneitä ihmisiä. Kaivauksilla käsitykseni raudanvalmistuksesta selkityivät (tai oikeastaan muuttuivat perusteellisesti) ja valmistumisen jälkeinen lamakausi katosi innostuksen myötä. Tämän jälkeen uskoisin saavani entistä enemmän irti meillä yleisimmin raudankäsittelyyn liittyvästä materiaalista eli rautakuonasta.

Hyvä, mutta hauska matka!

Jouko Pukkila



Anna-Liisa Hirviluoto

Muinaisjäännösten nimistä

Moni arkeologi on joutunut ihmettelemään muinaisjäännösnimistön erikoisuuksia. Niihin kuuluu outoja vanhantuntuksia nimiä, jotka joskus ovat vieraita jopa paikkakuntalaisille. Hollolassa on Kapatuosian linnavuori ja mikä on Rääkkylän Pörrinmökki? Silloin, kun vielä olin töissä museovirastossa, sain kuulla monessa kokouksessa Matti Huurteen vakaalla äänellä ilmoittavan: "Rääkkylän Pörrinmökin kivikautista asuinpaikkaa varten on varattava työllisyysvaraoja". Pörrinmökin paikalla onkin usein kaivettu ja saatu hienoja tuloksia, kuten kesän 1993 kaivausesittelyssä olemme saaneet kuulla. Nimi on luonnollisesti tässä tapauksessa maanomistajan hauska valinta.

"Uusi" muinaisjäännös ristitään luonnollisesti paikasta vanhastaan käytetyn nimen mukaan. Koska meillä muinaistutkimuksen pioneeriajat palautuvat jo viime vuosisadalle, muinaisjäännösnimistöön on karttunut rikas valikoima. Materiaalin tarkastelu sopisi pareminkin paikannimitutkijalle, mutta ehkä arkeologinkin näkökulma kiinnostaa. Seuraavassa käsittelen lähes yksinomaan rautakauteen ajoittuvia nimiä, siis niitä, jotka liittyvät maaseudun kulttuuri-
maisemaan.

Hakamaisemien muinaisjäännökset

Vuonna 1937 paljastui Piikkiön kylästä Kosken talon haasta hiekanotossa merkittävä roomalaisajan kalmisto, jonka Ella Kivikoski tutki ja teki kuuluisaksi julkaisussaan. Sen myötä rautakauden asutuskartta sai uuden tärkeän pisteen, joka nimettiin Rungon Koskenhaaksi. Vuonna 1937 otetusta valokuvasta ilmenee, että kalmistopaikalla todella oli vanhanaikaisen pisteaidan ympäröimä lähes puuton haka. Nykynäkymät ovat toisenlaiset. Vaikka kalmistoaluetta on viime vuosina raivattu, havumetsän peittämää mäkeä ei enää voi kuvitella haaksi. Vain nimi sen muistaa.

Nohterin Ketohaka, tunnettu rautakautinen kalmistoalue, on nykyään täysin sekametsän peitossa. Ketomäen naapurissa olevasta Katajamäen kuuluisan kulturalöytöpaikan luonnosta ei ole jäljellä mitään, joka kertoisi katajikkorinteestä ja siihen liittyneestä laiduntamisesta. Samanlainen hakamaan katajikkomäki on voinut olla myös Karjaan Enbacken ja muita esimerkkejä on useita.

Monet talojen vainioiden saartamat suuretkin rautakautiset kalmistot ovat aikoinaan olleet vuosisatoja hakamaina, vaikka nimi ei aina kerro maankäytöstä. Muinaisjäännöksillä on suurempi mahdollisuus säilyä kuin niitä kauniilla tavalla kehystävillä laidunmailla. Ne ovat tarjonneet kasvupaikkoja monille kulttuurikasveille, mutta ovat "vaarassa hukkuu luonnon syliin", kun laiduntamisesta on meidän päivinämme luovuttu. Onneksi kuitenkin viime vuosina muinaisjäännöksiä ja samalla hakamaiden luontoa on voitu hoitaa ja pelastaa ainakin jotain vanhasta laidunmaisemasta.

Myllymäet ja muinaisjäännökset

Monella Länsi-Suomen pitäjällä on oma Myllymäki-niminen kalmistonsa. Tuulimyllyt tulivat Länsi-Suomessa käyttöön jo ennen keskiajan loppua ja niiden käyttö jatkui pitkälle 1800-luvulle. Myllyjen paikaksi soveltui peltojen saartama korkea mäki, joka oli etäämpänä asutuista rakennuksista. Tämäntapaisilla mäkipaikoilla sijaitsee usein länsisuomalainen rautakautinen kalmisto. Se on jätetty ikään kuin tarkoituksella historiallisella ajalla asutuksen ulkopuolelle. Tästä syystä mäki on säästynyt talon myllyn rakennuspaikaksi.

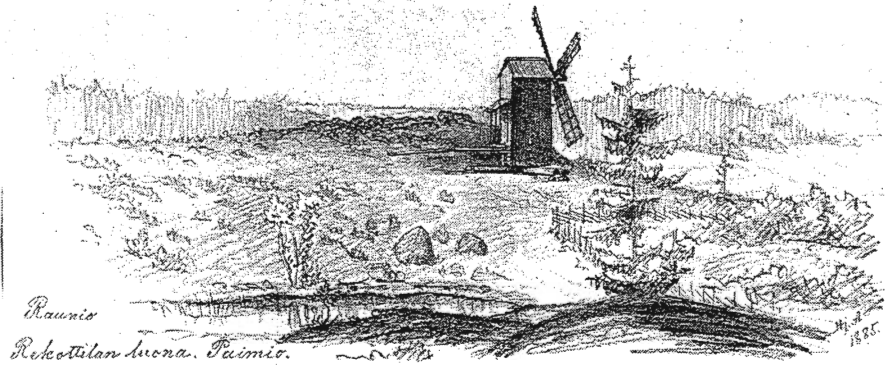
Myllymäki-nimisiä rautakautisia kalmistoja tunnetaan mm. Nousiaisista, Mynämäeltä, Laitilan Untamalasta, Hattulan Tyrvännön Retulansaaresta ja Valkeakosken (ent. Sääksmäki) Jutikkalasta. Viimeksi mainitusta käytetään myös nimitystä Muuntajamäki uudemman ajan maankäytöstä kertovana todisteena.

Kokemäen Harolan Hurun talon maalla olevan Myllymäen kalmiston nimi liittyy mäen alapuolella olleeseen vesimyllyyn. Monet muut maatalouselinkeinon rakennukset ovat antaneet nimensä rautakauden muinaisjäännöksille. Kokemäellä on Pajämäki, Janakkalassa Makasiininmäki, Mikkelin Moisiossa Latokallio ja esimerkiksi Vähäsäkyrössä Aittomäki. Harvemmin näitä makasiineja ja aittoja enää tapaa muinaisjäännösten naapuruudesta.

Kansakoulumäkien kalmistot

Kansakoulujen rakentaminen alkoi viime vuosisadan lopulla ja tämän vuosisadan alussa. Länsi-Suomessa koulujen tonteiksi saatettiin valita kylien keskeisillä paikoilla olevat asumattomat mäet, joista monessa tapauksessa löytyi rakennusvaiheessa rautakauden kalmisto. Mäki oli jäänyt historiallisella ajalla asumattomaksi todennäköisesti siksi, että rautakauden päätyttyä kalmistomäkiin liittyi taianomaisia uskomuksia, jotka saattoivat säilyä perimätietona hyvinkin kauan aikaa. Niinpä koulutonteilta paljastui rikkaitakin rautakautisia kalmistoja, kuten Turun Kaarinan Ristimäki, Raision Ihalä, Maskun Mäeksmäki, Janakkalan Kekanaho, Liedon Loukinaisten Kukonharja ja Laitilan Kansakoulumäki. Ainoastaan viimeksi mainitussa tapauksessa kalmistosta käytetään nimitystä Kansakoulumäki. Raision Ihalasta yleensä Ihalan kansakoulu. Sinänsä se on luonnollista, koska paikka on tasaista Raisionjoen ranta-aluetta.

Rautakautisiin kalmistoihin liittyvistä kummitustarinoista on olemassa materiaalia. Tässä mainittakoon allekirjoittaneen kuulema tarina, jonka olen saanut Ester ja Mauno Wanhalinnalta. Kun Kaarina Ristimäen kansakoulun rakentamista suunniteltiin tämän vuosisadan alussa, siis aikana, jolloin ei vielä tiedetty mitään paikalla olevasta kalmistosta, ihmeteltiin, miten opettaja uskaltaa muuttaa asumaan Ristimäkeen. Olihan siellä nähty aarnitulien palavan ja muutenkin siellä oli tapahtunut outoja asioita. Samantyyppisen aavetarinan tietää Matti Huurre Pälkäneen Rönnin Kokkostenkärjestä (Huurre, Päättön Maija ja Paha kurki, Kotiseutu 1986, nro 2, s.75).



Tuulimylly ja hautaröykkiö H.J. Appelgren-Kivalon kuvaamana vuodelta 1885.

Eläinten mukaan annetut paikannimet

Maanviljelyskulttuurin alueelta eläinalkuisia muinaisjäännösnimiä tunnetaan vähemmän. Luultavasti runsaammin esimerkkejä saattaa löytyä eräseutujen muinaisjäännösten yhteydessä. Karkussa on merovingi-viikinkiajalle ajoittuva Koirakallio-niminen kalmisto. Edellä mainittu Liedon Kukonharja tuli jo mainituksi ja toinen kukkopaikka on Tampereen Messukylässä, nimittäin Kukkojenkiven mäki-niminen kalmisto. Liedosta tunnetaan Pässimäen polttokenttäkalmisto.

Ympäristönsä liittyen edellä mainitut esimerkit ovat kotoisten kotieläinten mukaan annettuja paikannimiä. Myös kissalla on oma nimikkopaikkansa, vai onko?. Hattulan (ent. Tyrväntöä) Suotaalassa on Katinkiven pelto-niminen kalmisto. Se tunnetaan myös Anttila I:nä. Onko sitten paikalla ollut kissan lempikivi vai onko pelto tunnettu välkehtivästä kissankullasta? Matti Huurteen antaman tiedon mukaan nimi saattaa liittyä henkilönimeen, kuten esimerkiksi Katariinaan. Joroisissa on Kissanniemi niminen lapinraunioalue. Epäselväksi jää, tarkoittaako nimi Felis Domesticaa vaiko erämaiden tupsukorvaista kissaa?

Luontevin rautakautisissa kalmistoissa viihtyvä eläin on käärme. Raision Ihalassa tutkin aikoinani Käärmekallion muinaisjäännöksiä, mutta onnekseni en tavannut siellä yhtään käärmettä. Valkeakosken (ent. Sääksmäkeä) Rapolan Matomäki on kuitenkin varmasti sitä, mitä nimi lupaa.

Rautakaudelle palautuvat paikannimet

Useimmissa tapauksissa emme tiedä, millä nimellä kutakin paikkaa on kutsuttu rautakaudella. Muutamat nimet näyttävät kuitenkin palautuvan esihistorialliseen kauteen.

Edellä mainitussa Matti Huurteen artikkelissa mainitaan kalmu- ja kalma-alkuiset paikannimet. Niinpä esimerkkejä on useita. Ehkä tunnetuin on Kalannin Kalmumäki. Maskussa on Kalmuhaka, Piikkiössä Kalmasmäki ja Nokialla Kalmamäki. Mainitut ovat rautakautisia kalmistoja. Maskun Kalmuhaka on mielenkiintoinen. Mitä haka tässä yhteydessä tarkoittaa? Parasta on kuitenkin liikkua varovaisin askelein tällä paikannimitutkimuksen kapealla polulla.

Rautakautiseen kalmistonimiperintöön saattaa kuulua myös hinnoitai henno-alkuisia paikannimiä. Ajatusta on kehitelty Matti Huurre edellä mainitussa artikkelissaan. Lönnrotin sanakirjan mukaan hinno, hinto, hintelä, hinterä ja hento merkitsevät samaa ja näin Matti Huurre: "Korkeintaan voi kuvitella vainajan tai heidän haamujen olevan jo melko hentoja". Hattulan Lepaan Hinnon- eli Surmanmäessä onkin nuoremmalle rautakaudelle ajoittuva polttokalmisto, ja Sakkolassa on Hennonmäellä kristillinen kalmisto. Lisäksi Pälkäneen Harhalan Värilän kalmisto tuntee myös nimen Hinninmäki. Edelleen Matti Huurre toteaa, että hinnon muunnelmia saattaisivat olla Lempäälän Hennerin ja Nousiaisten Hinttermäen kalmistojen nimet.

Meillä on useita kurkiliitteisiä kalmistonimiä, kuten Janakkalan Vähä-Kurki tai Kangasalan Vääksyn Kurjenmaan pelto. En ole kuitenkaan liittänyt niitä eläinten nimiä käsittelevään lukuun, koska kyseessä saattaa olla hiiteen, paholaiseen tai kummitukseen, siis kalmistoon liittyvä paikannimi. Tämän mahdollisuuden esittää Matti Huurre edellä mainitussa artikkelissaan. Nimiyhteys kalmistoon saattaa olla myös kaavo-alkuisella paikannimellä. Esimerkkinä tästä muistamme Vähäkyrön Kaavontöngän (kaave, kaavis= haamu, Matti Huurre 1986, s. 76).

Hiisipaikat ovat meille kaikille tuttuja. Jo M. A. Tallgren on liittänyt ne esihistoriallisiin kulttikeskuksiin. Nimen ajoitusta rautakauteen vahvistavat monet tiedossamme olevat tämän ajan muinaisjäännökset. Vesilahdella on Hiidennokka-niminen kalmisto, Huittisissa Hiidentöykkä, Sääksmäellä Hiittiänmäki, Kokemäellä Hiidenniemi (Kosken kl, Ali-Forsby) ja Halikossa Hiisimäki. Urjalan Hiidenkalliolla on kuppikivi ja Ruskon Hiisimäestä on tavattu rautakautinen kätkö. Näiden paikannimien ajoitus rautakautteen saattaa kuitenkin olla väärä. Kun hiidestä tuli keskiajalla kaiken pahan vertauskuva, hiisipaikoiksi nimettiin sellaiset, joita tuli karttaa ja pelätä, varmaankin ensisijaisesti muinaiset kulttipaikat.

Ristinmäet

Risti-alkuisia kalmistonimiä meillä on useita. Tavallisesti ne liittyvät ruumiskalmistoihin. Kaarinan Ristinmäessä on nuoremman rautakauden polttokalmisto ja lisäksi rautakauden päätösvaiheeseen ajoittuva ruumiskalmisto. Samoin Liedon Ristinpellon ajoitus on

varsin myöhäinen. Sen paikannimi liittyy traditioon, jonka mukaan paikalla on ollut kookas risti kappelin vieressä jo keskiajalla. Vielä nykyäänkin risti kohoaa Ristinpellossa, tosin museovirastoa edeltäneen Muinaistieteellisen toimikunnan pystyttämänä.

Piikkiön Ristkankareesta on löydetty ruumiskalmistoon liittyviä myöhäisen rautakauden löytöjä. Lisäksi Piikkiön seurakunnan pastorinkansliasta vuonna 1917 lähetetyssä kirjeessä mainitaan, että Ristkankareesta olisi löydetty ristejä (museoviraston arkeologian osaston arkisto). Viimeksi mainittu lähde ei ole niinkään luotettava, mutta arkeologiset löydöt määrittävät paikan kalmistoksi.

Muita ristialkuisia kalmistonimiä ovat: Pälkäneen Ristiänmäki, Nastolan Ristimäki ja Laitilan Koajalan Ristenkömpä. Ristialkuinen nimi saattaa luonnollisesti liittyä myös teiden tai polkujen risteyskiin. Näin voisi ajatella Laitilan Ristenkömpästä, joka edelleen sijaitsee teiden yhtymäkohdassa. Paikka ajoittuu lisäksi merovingiajalle, eikä myöskään tästä syystä sovellu puolikristillisen ajan paikannimeksi.

Linnavuoret

Muinaisjäänöksistä linnavuoret ovat selkeimmin säilyttäneet alkuperäisen ja niiden käyttöön liittyvän nimen. Ehkä tämä johtuu osittain siitä, että ne ovat sijainneet alueilla, joissa mitkään historiallisen ajan maankäyttömuodot eivät ole olleet mahdollisia. Linnavuorien merkityksestä kertoo myös se, että oikeaa linnavuorta muistuttavat jyrkkärinteiset mäetkin ovat saaneet saman paikan nimen. Vale-linnavuoret vaikeuttavat linnavuorien tutkimuksia. Tässäkin, kuten kaikkien muinainsjäänösten kohdalla pelkkä paikannimi ei riitä ajoitukseen. Arkeologista näyttöä tarvitaan aina. Linnavuoria on niin runsaasti, ettei niitä kannata tässä luetella, kuitenkin Sääksmäen Rapolaan unohtamatta.

Muinainsjäänösnimien merkityksestä

Muinainsjäänösten nimet ovat syntyneet eri aikoina alkaen aina muinainsjäänösten käyttöajasta. Suurin osa nimistä on maantieteellisten olojen mukaan annettuja, mutta joukossa on ihmisen toimintaan liittyviä. Monet niistä ovat syntyneet satojakin vuosia sitten aikana, jolloin rautakautinen kulttipaikka on jo hylätty ja jolloin perinteinen, mutta meidän ajallemme vieras maanviljelyskulttuuri oli vallitseva. Kulttuurimaiseman sisältö on monikerrok-

sinen. Osa siitä välittyy maahan kätketystä tiedosta, osa tarinoista ja paikannimistä ja osa välittyy aistien kautta saaduista elämyksistä. Menneisyydestä kertova tieto on tarpeellista silloin, kun uudenaikainen maankäyttö on täysin muuttanut maiseman.

Nykyään kuntien virastot muistavat vuosituhansia vanhojakin muinaisjäännöksiä löytöpaikkojen mukaan ristityillä paikannimillä. Vantaan Myyrmäessä saamme kävellä entisellä Jönsaksen asuinpaikalla Liesikujaa tai Meripihkakujaa myöten tai levähtää Liesitorilla. Hämeenlinnassa Ojoisten Kaurialan kuppikiven äärelle päästään Uhrikivenkatua myöten.

Edellä esitetty on suuripiirteinen katsaus ja vähäisin esimerkein täydennetty tarkastelu muinaisjäännösnimistöä. Oudoilla paikannimillä saattaa olla luonnollinenkin selitys. Kieltämättä olemme tulleet ikään kuin sokeiksi monille paikannimille. Moniko ihmettelee Helsingin kaupunginosan Arkadian nimeä. Voidaanko meille kaikille tuttu kansanedustajien Arkadianmäki rinnastaa Kreikan Arkadiaan, jossa Pekka Suhosta lainatakseni Pan soittaa Syrinx-huilua ja jossa ikuinen kevät ja vihreä kasvillisuus on vallitseva.

Kirjallisuutta, johon lukijoiden kannattaa tutustua, silloin puhutaan kulttuurimaisemasta vaikkapa paikannimien kautta: Matti Huurre, Päätön Maija ja Paha Kurki, Kotiseutu 1986, nro 2, s. 74-78.

Pauli Tapani Karjalainen, Punkaharju suomalaisen maiseman kuvana. Kalevala-seuran vuosikirja 68.

Pekka Suhonen, Pikku Paratiisi. Haavetta ja totta seuduista ja paikoista. Keuruu 1988. Arkadia-pohdiskelu on esseessä, Minne kaipaan.



KM 28000

1993
Karjaa Bråtan Jällstjärnan

KM 28000

40 mm

Kivikautisia löydöksiä, jotka ovat tulleet opettaja Gabriel Gustafssonin, os. 10360 Mustio, lähettäminä ja FM Lauri Mökön tuomina Kansallismuseon kokoelmiin. Lunastus 35,-.

Verifikaatti

Ks. Lauri Mökön tarkastuskertomus arkeologian osaston topografisessa arkistossa

Diar. 25.11.1993

70 mm

35 mm

Saviastianpaloja 47 kpl, koristeltu kampaleimoilla ja suurilla leimojen päälle tehdyillä kuopilla. Leimat ovat syviä ja selviä. Paloista viisi on noin kämmenen kokoisia, muut ovat huomattavasti pienempiä. Koristelusta päätellen kaikki ovat samasta astiasta

35 mm

Koululaiset Gunlög ja Hildegerd Hammarstedt, os. 10360 Mustio, ovat löytäneet saviastianpalat touku-kuussa 1993 Karjaan Bråtanista Jällstjärnanin metsiköstä, joka sijaitsee Mustion Lomanotkon ennestään tunnetusta röykkiökalmistoalueesta n. 1,2 km etelään. Karjaan kaupungin viemäritöiden yhteydessä oli metsikköön kaivettu n. 100 m pitkä oja, josta nostetusta maasta palaset olivat löytyneet, ks. verifikaatissa oleva karttapiirros, johon löytöpaikka on merkitty. Lauri Mökön käydessä paikalla oli oja jo täytetty, mutta oppaina olleet koululaiset löysivät vielä kolme saviastianpalaa löysästä täyttemaasta. Löytöpaikka on entistä Mustion ruukin, nykyistä Karjaan kaupungin maata, RN:o 1:220.

70 mm

Peruskartta 2014 09 Särkiä

x=6674 25 y=2489 17 z=27-32



MUSEOVIRASTON ESIHISTORIAN PÄÄLUETTELO MUUTTUU NUMEROSTA KM 28000 ALKAEN OHEISTEN MALLIEN MUKAISEKSI JA A 4 KOKOISEKSI. LISÄTIETOJA SAA MUSEOVIRASTON ARKEOLOGIAN OSASTOLTA.



25 mm

40 mm

KM 28001

1993
Suomusniemi Löttölä Takasalo

KM 28001

Varhaismetallikautisia asuinpaikkalöytöjä, jotka FT Helena Höttö kaivautti Suomusniemen Takasalosta Löttölän kylästä 14.9.-2.10.1993.

35 mm

Ks. Helena Höttön kaivauskertomus arkeologian osaston topografisessa arkistossa.

70 mm

Diar. 4.11.1993

Luetteloinut Helena Höttö

RJUTU 498/198

- 1 SAVIASTIAN REUNAPALA, 1 kpl, 4 g
Naarmupintaista keramiikkaa, reunan päällä viiva/kuoppakoriste, sekoitteen joukossa muutamia kivimuruja, saviaines tasaista, reuna paksunnettu. Mitat: 24 x 25 x 5 mm.
- 2 SAVIASTIAN REUNAPALA, 1 kpl, 3 g
Naarmupintaista keramiikkaa, reunan päällä kuoppakoriste(?), sekoitteen joukossa muutamia kivimuruja, saviaines tasaista, sivussa kahdella soikealla painanteella tehty koristerivi. Mitat: 20 x 20 x 7 mm.
- 3 SAVIASTIAN REUNAPALA, 1 kpl, 0,5 g
Reunapalan katkelma, mahdollisesti astian sisäkyljestä, sekoitteen joukossa muutamia kivimuruja, saviaines tasaista, kyljessä kulkee vaakasuora viiva, mahd. koriste?.
- 4 SAVIASTIAN REUNAPALA, 2 kpl, 3 g
Reunapalan katkelmia, mahdollisesti astian sisäkyljestä, sekoitteen joukossa muutamia kivimuruja, saviaines tasaista, reunan päällä on jälkiä koristepainanteista.
- 5 SAVIASTIAN REUNAPALA, 1 kpl, 0,5 g
Koristelematon naarmupintainen pala, sekoitteessa on kiillettä.
- 6 SAVIASTIAN REUNAPALA, 2 kpl, 7 g
Koristelemattomia, saviaines on tasalaatuista, palat kaareutuvat jyrkästi ja ovat pienestä astiasta.
- 7 SAVIASTIAN REUNAPALA, 6 kpl, 4 g
Koristelemattomia, saviaines on tasalaatuista.

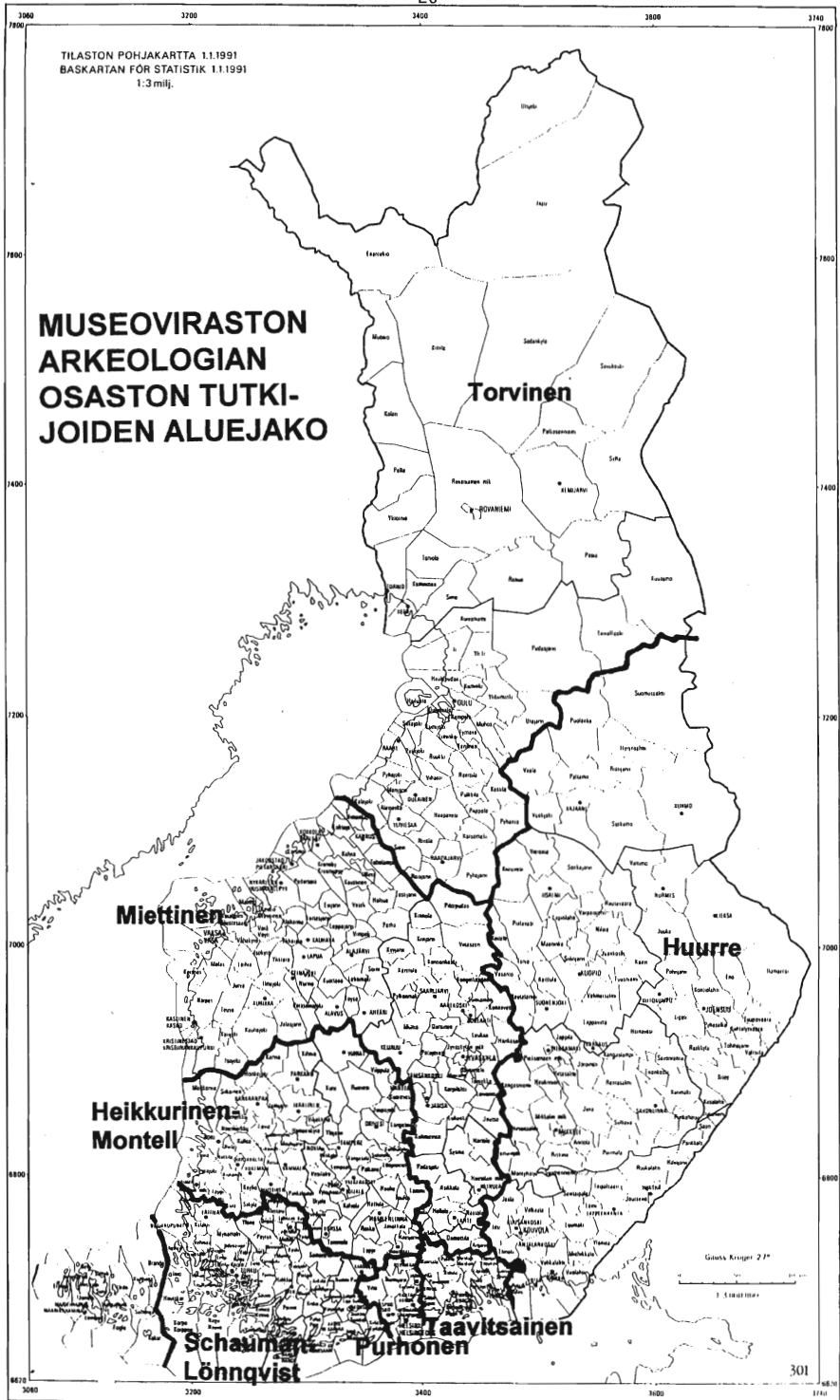
35 mm

35 mm

25 mm

TILASTON POHJAKARTTA 1.1.1991
BASKARTAN FÖR STATISTIK 1.1.1991
1:3 milj.

MUSEOVIKASTON ARKEOLOGIAN OSASTON TUTKI- JOIDEN ALUEJAKO



Eeva-Liisa ja Hans-Peter Schulz

TIETEELLISEN KESKUSTELUN TASOSTA

Fennoscandia archaeologian tuoreimmassa numerossa X/1993 Anne Vikkula tarkastelee kriittisesti Torsten Edgrenin kirjoittamaa osuutta "Den förhistoriska tiden" teoksessa "Finlands historia I" (Ekenäs 1992). Lähteiden käyttö saa erityistä huomiota. Eräässä kohdassa teemaksi muuttuu arkeologinen keskustelu, ja Anne Vikkula antaa neuvoja sen käymiseen. Ketä hän neuvoo? Tuskin sentään tarkastelemansa kirjan tekijää. Sen lisäksi, ettei tuollainen hyppäys varsinaisen aiheen ulkopuolelle ehkä lainkaan kuulu kirja-arvosteluun, hämmästytti meitä Vikkulun argumentointi suuresti - varsinkin kun hän viittaa omiin tutkimuksiimme.

Mainittu kohta kirja-arvostelussa on niin huomion arvoinen, että lainataan sitä vielä aluksi (FA X, s. 84): "The recent results ... of Varikkoniemi in Hämeenlinna are also provided. In this case a more careful use of new research would perhaps have been recommended, given the considerable critique which has been arisen concerning the existence of the houses and the walls. Presenting uncertain information in a book like this tends to change it into accepted fact,..."

Tosiasiaan on, että ainoan kirjallisen kritiikin tutkimusiamme kohtaan on julkaissut vuonna 1990 Jussi-Pekka Taavitsainen kahdessa väitöskirjansa "Ancient Hillforts of Finland", SMYA 94, alanootissa (s. 166). "Merkittävä" kritiikki merkinnee siten kirja-arvostelussa esiintuotuja kahvipöytäkeskusteluja, ja sellaiset pitäisi jättää huomiotta vakavasti otettavan teoksen arvioinnissa. Mielenkiintoinen on termin "uncertain information" käyttö. Kirja-arvostelussa tarkoitetut tutkimukset on julkaistu Suomen Museon niteessä 1992, joka ilmestyi alkuvuodesta 1993. Kalvausten tulokset olivat kuitenkin "Finlands förhistorian" tekijän käytettävissä jo aikaisemmin (mm. museoviraston arkeologian osaston topografinen arkisto). Julkaistun tutkimuksen nimittäminen epävarmaksi informaatioksi ilman asianmukaista perustelua on vähintään epäkohteliasta. Kiinnostunut lukija saattaa saada sen vaikutelman, että tosiasiat on tässä asetettu ylösalaisin. Loppujen lopuksi me voimme yhtyä Anne Vikkulun omiin päätelmiin (FA X, s. 84): "Maybe we have a lot to learn about scientific discussion before we are able to accept and make use of the variance of different opinions?".



K I R J A L L I S U U T T A

Heikki Matiskainen, Vanhan Kerimäen esihistoria. Kivi- ja pronssi-
sikausi. Vanhan Kerimäen Historia I:2, ss. 37-92. 1993. Janne
Vilkuna, J.-P. Taavitsainen and Henry Forsell, Suojoki in Keuruu.
An ancient boat harbour in Central Finland. A Spirit of Enquiry,
ss. 85-90. 1993.

KARHUNHAMMAS 15:ssä ON SEURAAVAT ARTIKKELIT: Ulla Lähdesmäki,
Ethical Aspects on Preservation of Archaeological Iron Objects ss.
1-8; Hannele Köngäs, An Experiment of Making Nettle Yarn ss. 9-13;
Kristiina Korkeakoski-Väisänen, On the Construction of Corded Ware
and Decoration ss. 15-24; Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilander, Finn-
land zur Wikingerzeit- Monarchie oder gleichwertige Gesellschaft,
ss. 25-43; Aino Niissinaho, Methodological Aspects of Surface
Collection ss. 44-60; Milton Nunez, Searching for a Structure in
the Late Iron Age Settlement of the Åland Islands, Finland, ss.
61-75; Tapani Tuovinen, Field-labyrinths in the Baltic Sea Area,
ss. 76-83.

LOUNAIS-HÄMEEN KOTISEUTU- JA MUSEOYHDISTYKSEN VUOSIKIRJASSA 62-
1993 on seuraavat arkeologiaa käsittelevät artikkelit: Lauri
Pohjakallio, Tammelan Kuivajärven siitepölyanalyysin taustaa,
Kankaisten kivirauniot, ss. 25-32; Irmeli Vuorela ja Tuovi Kan-
kainen, Tammelan asutushistoriaa Kuivajärven kerrostumien pa-
leokologisen tutkimuksen valossa, ss. 33-66.

FENNOSCANDIA ARCHAEOLOGICA X:ssä on seuraavat artikkelit ja kir-
joitukset: Jüri Kokkonen, Archaeology goes postmodern, ss. 3-7;
Kari A.Kinnunen, Mineralogical methods applied to the study of
Stone Age quartz quarries in Finland, ss. 9-17; Anne Vikkula, The
pit hearth of the Tyttöpuisto type - a non-reusable fireplace?,
ss. 19-30; Priit Ligi, National romanticism in archaeology: The
paradigm of Slavonic colonization in North-West Russia, ss.31-39;
S.I. Kockurkina, Ancient Olonets, ss. 41-50; Alexander Utkin,
Graves of the Volosovo culture at the Vashutino site in Central
Russia, ss. 51-57; Anders Tvauri, On the locations of fields and
villages in the parish Tuulos, Southern Finland, ss. 59-63; Evert
Baudou, The continuity of Iron Age settlement in Ostrobothmia: A
problem of research, ss. 65-69; Roger Engelmark, Ulf Segerström,
Jan-Erik Wallin, The papaeoecological record of cultivation in
Ostrobothnia during the Iron Age, ss. 70-75; Eljas Orrman, Where
sourcee criticism fails, ss. 76-82; Anne Vikkula(arvostelu),
Torsten Edgren, Den förhistoriska tiden. Finlands historia I.
Schildts. Ekenäs 1992, ss. 9-270.



Suomalaiset tutkijat löysivät inkalinnoituksen Boliviassa

FORSSAN LEHTI
9. 11. 1993

Suomalaisten arkeologien johtama retkikunta on löytänyt Boliviasta vuosisatoja tuntemattomana säilyneen inkalinnoituksen, joka sijaitsee Andien vuoristossa. Linnoituksesta johtavat osittain kivetetyt tiet kahteen pienempään linnoitukseen. Vastaavaa pää- ja sivilinnoitusten muodostamaa kokonaisuutta ei ole ennen löydetty.

Löytöalueella on 700 metriä pitkä muuri sekä kahden suuren sotilaskasarmin, kymmenhuoneisen talon, muiden asuusten ja kymmenien viljavarastojen raunioita. Inkujen ja heitä vastaan 1500-luvulla taisteleiden chiriguano-intiaanien keramiikkaa ja linkokiviä alueella on runsaasti.

— Löytö on inkatutkimuksen kannalta merkittävä, sanoo tutkimusta johtava arkeologian professori Ari Siiriäinen Helsingin yliopistosta.

Se vahvistaa oletuksen, että inkoilla oli valtakuntansa itärajan turvana sarja linnoituksia, joita yhdistivät nopeakulkuiset tiet. Inkat olivat taitavia teiden rakentajia. Tiet siltoineen ristellivät läpi koko laajan valtakunnan.

Tutkimusryhmään kuuluivat professori Ari Siiriäinen, tutkijat Heli ja Martti Pärssinen Turun yliopistosta, kolme suomalaista opiskelijaa ja kaksi boliviaista arkeologia. Suomen ja Bolivian arkeologista yhteistyöhanketta rahoittaa Suomen Akatemia.

Inkatutkuri eli nelisensataa vuotta

Inkatutkuri eli nelisensataa vuotta Etelä-Amerikassa. Etelästä, todennäköisesti Perun ja Bolivian välisen Tiitacajärven seuduilta lähtenyt valloittajakansa liikkui 1100-tai 1200-luvulta lähtien erityisesti Perun vuoristoon.

Varsinaiseksi valtioksi inkujen hallitsema alue muodostui vasta 1400-luvulta. Inkavaltio toimi noin sata vuotta ennen kuin se tuhoutui. Laajimmillaan valtakunta ulottui nykyisestä Ecuadorista ja Kolumbiasta Andeja seuraten puoliväliin Chileä.

Inkavaltio piti sadan vuoden ajan koossa voimakkaasti keskittyneen hallintojärjestelmän.

Uusia alueita inkat valloittivat tehokkaan sotilasorganisaationsa avulla. Valloitetut kansat saivat säilyttää omat tapansa inkatutkuriin sulautettuna.

Luokkayhteiskunnan siesmiljö oli raskaita verovelvollisuuksia, mutta valtio piti vastaavasti yllä kansalaisten sosiaaliturvaa. Inkahallitsijan uskottiin olevan auringonjumalan suora jälkeläinen.

Inkavaltio tuhoutui espanjalaisen tultua alueelle 1530-luvulla. Valtakunnassa oli meneillään sisällissota, jota Pizarron johtamat espanjalaisvalloittajat käyttivät hyväkseen.

Inkujen kieli — quechua — on yhä elinvoimainen Perussa ja Boliviassa, ja nykyisten intiaanien elämässä on lukuisia piirteitä inkatutkuriesta.

Inkatutkimus on vireää useissa maissa. Suomalaisia varhaisempaa tutkimusta edustaa Rafael Karsten, joka teki useita matkoja alueelle 1910-luvulta 1930-luvun lopulle. Hänen teoksensa Inkavaltio ja sen kulttuuri on yhä tunnettu. Nyt linnoituksen löytäneen tutkimusryhmän jäsen Martti Pärssinen on laatinut väitöskirjansa inkavaltion poliittisesta järjestelmästä.

Tarkka sijainti oli kauan arvoitus

Linnoituksen olemassaolosta on tiedetty jo kauan. Sen rakennutti inkahallitsija Tupac Yupanqui todennäköisesti 1480-luvulla; tarkemmat ajoitukset saadaan radiohiilitutkimuksilla, jotka tehdään linnoitusrakennelmien laestin sisäilmästä ottaen.

Linnoituksen tarkka sijainti on sen sijaan ollut arvoitus. Valtaosa inkatutkimuksesta on pitänyt virheellisesti Incahuasi vuoren kuppeessa olevaa pienempää rakennelmaa nyt löydettyä Cuzcotuyon linnoituksena. Virhe juontaa juurensa 1920-luvulle, jolloin ruotsalainen tutkija Eriand Nordenskiöld päätti löytämänsä rakennelman olevan 1500-luvun kronikoissa mainituissa Cuzcotuyo.

Pärssinen arvioi Nordenskiöldin päättämää uudelleen Incahuasi oli liian pieni ja vaatimaton ollakseen kronikoiden paljon vaikuttavammaksi kuvaillema Cuzcotuyo.

Pärssinen löysi lopulta Espanjan siirtomaan-arkistojen asiakirjoista yli neljänsataa vuotta vanhan tarkastuskertomuksen, jossa kerrottiin linnoituksen läheltä virtaavasta kahdesta joesta.

Lupaava suunta löytyi Yhdysvaltain huumeviraston laatimista topografisista kartoista, ja retkikunta varustettiin tutkimusmatkalle. Se joutui kiertelämään vuorilla ja palaamaan alkuun useita kertoja. Talonpoikien tietojen perusteella löytyi vanha espanjalaisen rakentama varustuskin.

Tutkijat pasivat opasta etsiessään eräästä pikkukylästä intiaanivanhuksen, Don Marcosin, joka tunsi alueen ja suostui lopulta oppaaksi. Don Marcos tiennäyttäjänä ja aasit

ja muulit kuormajuhnta retkikunta eteni vuoristossa. Viime elokuun loppupuolella oikea paikka löytyi juuri vanhuksen osoittamalta vuorenharjalta. Hän tunsi myös sivilinnoituksen sijainnin.

Löytö on herättänyt Boliviassa runsaasti huomiota. Lisäkaivausten odotetaan tuovan runsaasti uutta tietoa päivänvaloon — nyt alue on suurimmaksi osaksi kasvillisuuden peittämää. Boliviassa alueesta suunnitellaan myös turistikohtetta. Perussa viimeisen inkahallitsijan piilopaikka, jyrkkien vuorten rinteille rakennettu Machu Picchu on suosittu turistikohta.

TUULA LÄNSISALMI
(Kirjoittaja on vapaa toimittaja)

Saarijärven muinaisasukkaat söivät hylkeitä, karhuja ja majavia

SAARIJÄRVI—Saarijärven Summassaaren rannalta on löytynyt uusia kivikautisia asuinpaikkoja Museoviraston arkeologisissa kaivauksissa. Paikalta on löytynyt nuolenkärkiä, luita, saviasioiden palasia, tulisijoja ja jätkeuoppia. Tuorein muinaislöytö on ainakin 6 000 vuotta vanha kivikirves. Palaneiden luiden jäljennökset kertovat, mitä muinaiset asukkaat söivät. Noin 30 sentin syvyydestä on löytynyt peuran, karhun, majavan, hirven ja hiikkeen luita. (STT)

Aboa Vetus -museo ei ehkä toteudukaan

Turku vetäytyi keskiajan museohankkeesta

ANNELI TUKIA
Helsingin Sanomat

TURKU—On mahdollista, ettei Turkuun Rettigin palatsin toimille suunniteltu Aboa Vetus -museo toteudu, koska Turun kaupunki vetäytyy hankkeesta. Museon tarkoituksena on ollut kertoa kaupungin keskiaikaisesta historiasta.

Opetusministeriö oli luvannut perustettavaan museoon neljä miljoonaa markkaa ja edellyttänyt, että kaupunki lähtee mukaan yhtä suurella summalla. Museon on arvioitu maksavan 20 miljoonaa.

"Tietysti ne tonilla auki olevat kaivaukset täytyy jotenkin suojata ja museoida, mutta vielä ei ole lainkaan varma, tehdäänkö siitä aukioleva museo. Joka kerta, kun sillä tonilla työntää lapion maahan, tulee esiin joku vanha tiiliholvi", pohdiskelee puheenjohtaja Toivo Kosonen palatsin omistavasta Matti Koivurinta-säätiöstä.

"Jos museo olisi auki aamusta

iltaan, siellä pitäisi olla myös kävijöitä. Se olisi hirveä riippa säätiön jalassa ja vaatisi monen ihmisen työpanoksen."

Kosonen muistuttaa, että palatsiin tuleva taidemuseo valmistuu kovaa vauhtia. Rakennuksen putkistot on uusittu, ja maalarit ovat jo sisällä. "Taidemuseo on valmis ensi keväänä. Toinen asia on, voidaanko sitä avata ennenkuin ympäristö on museoitu."

Muinaisjäänteitä tuhottu

Apulaiskaupunginjohtaja Armas Lahoniitty vakuuttaa, että päätös kaupungin poisjäämisestä syntyi yksimielisesti. Valtion tuki museolle säilyy silti ennallaan.

Lahoniitty mukaan museoviranomaiset ovat olleet huolissaan arvotontilla olleiden kivijalkojen ja vanhojen kellareiden purkamisesta. Säätiö on palatsia korjattaessa valanut anturoita ja paaluttanut maata.

Turun museotoimenjohtaja Osmo Rinta-Tassi on julkisuudessa kertonut tontin Nunnankadun

puoleisen osan muinaisjäänteiden osittaisesta tuhoutumisesta palatsin korjaustöiden yhteydessä. Hän on vakuuttanut, ettei mitään katastrofaalista ole päässyt tapahtumaan.

Samassa yhteydessä, kun Turun kaupunki irrottautui hankkeesta, myös kaupungin museovirasto sanoutui siitä irti. Hankkeen valvonta siirtyi museovirastolle Helsinkiin.

"Kieltämättä tilanne on nyt kaoottinen, mutta kun opetusministeriön edellyttämä rakennuslautakunta on saatu perustettua, asia saadaan hallintaan", arvelee valtionarkeologi Henrik Lilius.

"Olen lähettänyt viime viikolla Turkuun kirjeen, jossa olen kieltänyt palatsin länsipuolella tapahtuvan paalutus- ja anturoimis-työt."

Palatsin itäpuolella paalutusta on tehty jo aiemmin, mutta Lilius muistuttaa, että ne työt ovat tapahtuneet Turun maakuntatamuseon valvonnassa. "En ole ehtinyt vielä tarkastaa, onko tontin kaivaukset suojattu talvea vastaan määräysten mukaisesti."

HELSINGIN
SANOMAT
27.11.93

Venäjän vanhin rakkauskirje löytyi Novgorodista

The Washington Post

MOSKVA — Historioitsija Valentin Janin, 64, on etsinyt aarteita ja ihmiskäden töitä Venäjän tärkeimmiltä arkeologisilta alueilta jo 50 vuotta. Mitkään aikaisemmat löydöt eivät olleet valmistaneet häntä siihen, mitä hän löysi viime keuhka — Venäjän vanhimman rakkauskirjeen.

Novgorodista löytnyt kirje oli kirjoitettu koivuun tuohelle noin vuonna 1180. Arkeologit olivat varovasti vieneet mutaisen tuohien laboratorioon ja odottivat saavansa jotain, mikä oli tuttua aikaisemmista vastaavista löydöistä: sopimukseen, velkakirjan tai jonkun muun kaupanteon liittyvän asiakirjan.

Mutta kun tutkijat olivat huolellisesti puhdistaneet ja avanneet tuohia, muutamia tyylikkäällä naisen käsialalla kirjoitetut sanat osoittivat, ettei kyseessä ollut mikään tavallinen viesti. Tuntien puhdistustyön jälkeen Janin huomasi lukevansa huutoa suoraan sydä-

mestä, torjutun rakastajattaren kirjeestä läpi vuosisatojen.

"Olen kirjoittanut sinulle kolme kertaa", nainen aloitti kirjeensä, josta rakastajan nimi oli hienotunteisesti jätetty pois. "Mitä sinulla on minua vastaan, kun et ole käynyt luonani tällä viikolla? Loukkaanko sinua kirjoittamalla sinulle etkä sinä, kuten ajattelen, pidä siitä? Jos pitäisit, olisit tullut luokseni."

Revitty teksti

Vastanaottaja oli repinyt kirjeen kolmeen osaan, ehkä vihasta, ehkä paljastumisen pelosta. Kirjeen kaikkimmissä osaa ei ole löydetty. Muuttaman epätyydyttävään lauseen jälkeen kirje päättyi, samalla rauhallisella ja tyylikkäällä käsialalla, intohimoisiin sanoihin: "Vaikka loukkaisinkin sinua ajattelemattomasti, jos sinä ryhdyt pilkkaamaan minua, tuomitkoon Jumala sinut ja minun heikkouteni."

Venäjällä arkeologian ta-

voitteet ovat pitkälle erilaisia kuin muualla maailmassa. Sen avulla pyritään todistamaan esimerkiksi ettei Venäjistä voi tulla koskaan demokratiaa, Ukraina ei ollut koskaan osa Venäjää tai on aina siitä ollut, venäläiset ovat aina olleet taikapajuisia tai he ovat olleet kerran maailman johtava kansa.

Novgorodista tehdyt löydöt ovat sekä vahvistaneet että heikentäneet näitä myyttejä. Mutta siinä keskielä päivänä, kun Janin löysi kirjeen hän heräsi kerraan ajattelemaan muutakin kuin demokratiaa tai kauppasuhteita, tai taiteen valmistusta työkaluja.

"Henkilö elää, kuolee ja kärsii eikä parin kolmen sukupolven jälkeen kukaan muista häntä", Janin sanoi laskettiin työhuoneessaan Moskovan yliopistossa.

"Sitten kuluu 500 tai 900 vuotta — ja yhtäkkiä saamme tietää hänestä. Luemme hänen kirjeensä. Se on kuin hän heräsi henkiin. Tämä on hyvin liikuttava asia", Valentin Janin sanoi.

HELSINGIN
SANOMAT
27.11.93

MUINAISTUTKIJÄ

SUOMEN ARKEOLOGISEN SEURAN TIEDOTUSLEHTI

4/1993

Toimitus:

Helena Ranta, museovirasto, PL 913, 00101 Helsinki.

Lauri Pohjakallio, vastaava toimittaja, Lounais-Hämeen museo, Wahreninkatu 12, 30100 Forssa. Puh. 916-55998.

Ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Painos 120 kpl. ISSN 0781-6790.
YLIOPISTOPAINO, Helsinki. 1994

FENNOSCANDIA ARCHAEOLOGICA

*

HINNASTO

	ovh.	jäsenhinta
FA I	24,-	18,-
FA II	30,-	22,50
FA III	40,-	34,-
FA IV	56,-	42,-
FA V	76,-	57,-
FA VI	68,-	51,-
FA VII	68,-	51,-
FA VIII	68,-	51,-
FA IX	80,-	60,-
FA X	80,-	60,-

Seuran julkaisuja ei ole tarkoitettu myyntivarastoon mätänemään, vaan kulumaan käytössä! Ei ole hinnoilla pilattu. Osta omasi pois!

Jäsenhankinnat kätevimmin Helsingissä

Eeva-Liisa Schulz

Museovirasto, PL 913, 00101 HELSINKI

Anne Vikkula

HY arkeologian laitos, PL 13 (Meritullink. 1 A 4), 00014 HELSINGIN
YLIOPISTO

... ja Turussa

Kristiina Korkeakoski-Väisänen

TY arkeologian osasto, Henrikinkatu 2, 20500 TURKU.

**Seuran julkaisuja myy TIEDEKIRJA, os. Kirkkokatu 14, 00170
HELSINKI, puh. 90 - 635 117.**